

ศิลปะกลองชัยมงคลภูมิปัญญาล้านนาสู่การออกแบบตกแต่งภายใน ศูนย์ศิลปะการแสดง

The Auspicious Victory Drum ; Lanna Tradition and Culture for Interior Design of Performing Art Center

วันชัยยุทธ วงษ์เทพ*
Wanchaiyut Wongthep

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาศิลปะกลองชัยมงคล (2) วิเคราะห์และนำผลจากการศึกษา
มาออกแบบภายในศูนย์ศิลปะการแสดง

วิธีการวิจัยได้ใช้แนวทางเชิงคุณภาพ ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกที่เน้นประเด็นเรื่อง ศิลปะกลองชัยมงคล
จากผู้เชี่ยวชาญในด้านกลองชัยมงคล ที่มีแบบแผน รวมไปถึงกลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่มีความสนใจในเรื่องของกลอง
ชัยมงคล และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดศูนย์ศิลปะการแสดง ด้านต่างๆ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากบุคคลที่
เกี่ยวข้อง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อใช้ในการออกแบบโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษา ศิลปะกลองชัยมงคล ในเรื่องบทบาท ภูมิปัญญาการสร้าง ศรัทธา
และวิถีปฏิบัติต่อกลองชัยมงคล ได้นำมาสรุปสาระโดยได้คำสำคัญคือ “ธรรมะ เสี่ยงแห่งกลองคือเสี่ยงแห่งธรรม”
เพื่อนำมาออกแบบภายในศูนย์ศิลปะการแสดง โดยแปรรูปเนื้อหาผสมผสานกับการสัมภาษณ์ แบบสอบถามให้ได้ข้อมูล
ที่ตอบสนองพื้นที่ใช้สอยต่อโครงการได้เป็นอย่างดี เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ให้บริการฝ่ายต่างๆ ที่มี
ส่วนเกี่ยวข้อง รวมไปถึง กลุ่มผู้ใช้บริการด้านพฤติกรรม และคุณสมบัติ ซึ่งส่งผลต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมล้านนาให้
เป็นที่รู้จัก กึกก้องดังกังวานเช่นเดียวกับพลังของเสียงกลองชัยมงคลในอดีต

ABSTRACT

This research has 2 objectives as follows: (1) to research and study the Auspicious Victory Drum, (2) to analyze and apply the study result to the interior design of the Performing Art Center.

The researcher has approaches of research methodology. The first is the qualitative approach, in which in-depth interviews were conducted, with an emphasis on the art of Auspicious Victory Drum. Interviewees include an expert on the art, students who have interests in Auspicious Victory Drum, and staffs who participated in displaying and organizing at the Performing Art Center. The data obtained from this approach allows the researcher to design the project.

* อาจารย์ประจำสาขาสถาปัตยกรรมภายใน คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
Email: bass_wance@hotmail.com

The analysis of data obtained from the study of the Auspicious Victory Drum - its role, wisdom of creating, faith, and the practice of the art - concludes in a simple phrases: ‘the drum of morality, the sound of drum is the sound of virtues.’ Such concept is to be applied to the interior design of the Performing Art Center. With the information gained from interviews and questionnaires, the researcher is allowed to access the insight of how to design a space that can satisfy all the requirements of the project . Moreover, the design is going to satisfy the needs of those who offer services in different departments of the center, as well as the users in terms of their behaviors and qualities. Hopefully this will play a part in preserving and promoting Lanna culture, making it heard and revered as the sound that Auspicious Victory Drum, the wisdom from the past, would make.

คำสำคัญ: ธรรมเกรี การออกแบบตกแต่งภายใน ศูนย์ศิลปะการแสดง

Keywords: Drum of Morality, Interior Design, Performing Art Center

บทนำ

สนั่น ธรรมธิ (2550) ได้กล่าวว่า กลองล้านนา เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านดนตรีชนิดหนึ่งที่ปรากฏในภูมิภาคนี้บ่งบอกถึงความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์ของการประโคนและการส่งสัญญาณบอกเหตุ เช่นเดียวกับที่ ดิษฐ์ พิชารมย์ (2553) ได้ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกลองชัยมงคล หรือ กลองชัย เป็นวัฒนธรรมปฏิบัติที่ถือเป็นแบบเก่าแก่ดั้งเดิมของล้านนา และเป็นแบบกลองที่พัฒนาการมาสู่กลองสะบัดชัย และกลองปูชาในยุคต่อมา ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเอกสารโบราณล้านนาหลายแห่ง เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ตลอดจนถึงวรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา มีชาตก เป็นต้น มักจะกล่าวอ้างถึงกลองชัยในบริบทต่างๆ อยู่เสมอ

สอดคล้องกับที่ พระนคร ปญญาวิโร (2555) กล่าวว่า เมื่อเชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับกลองชัยมงคลในสังคมและวัฒนธรรมล้านนาทั้งวิถีปฏิบัติในชุมชน และเอกสารโบราณแล้ว จะเห็นคติและพัฒนาการเกี่ยวกับกลองในวัฒนธรรมล้านนาซึ่งได้รับคติมาจากพระไตรปิฎกได้เป็นอย่างดี ชาวล้านนาจึงให้ความสำคัญกับกลอง ในฐานะที่เป็นเครื่องดนตรี ที่ถือว่าเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ ดังจะเห็นได้จากความพิถีพิถันในการสร้างกลอง ซึ่งจะประกอบด้วยพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ตามคติท้องถิ่นประกอบกับภูมิปัญญาในการนำธรรมชาติมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และข้อควรปฏิบัติต่อกลองในลักษณะต่างๆ มีการไม่เหยียบย่ำข้ามกราย และไม่ใช่วัยวะเบี่ยงต่ำสัมผัสกลอง เป็นต้น ผู้ที่ทำการตีกลองชัยมงคลจึงต้องเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้และศรัทธาในกลองเป็นอย่างดี ทำให้ผู้ที่สืบทอดการตีกลองชัยมงคลต้องทำพิธีฝากตัวเป็นศิษย์ต่อครูอาจารย์ผู้สอน จึงมีพิธีการรำไหว้ครู รำลึกถึงพุทธคุณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูอาจารย์ผู้สอน ทุกครั้งก่อนการตีกลองชัยมงคลเสมอ เกิดเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมกลองชัยมงคล และก่อให้เกิดความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ ศาสนา ความเชื่อ และมีสัมมาคารวะต่อครูอาจารย์ เกิดสังคมที่มีความสามัคคีและมีแบบแผน มีความรัก เอื้ออาทรจากรุ่นสู่รุ่น สังคมจนเป็นเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมล้านนา ที่แสดงถึงความอ่อนน้อม ความรัก ความอบอุ่นที่มีให้ต่อกันในสังคมเสมอมา

ดังนั้น จึงนำเอาแก่นแท้ของศิลปะกลองชัยมงคล มาสร้างแนวความคิดในการออกแบบศูนย์เผยแพร่ศิลปะการแสดงให้กับคนรุ่นหลัง โดยเป็นศิลปะร่วมสมัยและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เน้นการใช้พลังงานทดแทนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยได้โดยที่ศิลปะและความเป็นเอกลักษณ์นั้นยังไม่สูญหายไป ประกอบกับการสร้างแบบอย่างที่ดีในการเป็นกลุ่มศิลปะการแสดงที่มีความอบอุ่น เอื้ออาทรจากรุ่นสู่รุ่นและเป็นแบบอย่างให้กับสังคมล้านนาได้เห็นและควรเอาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดการหวงแหนและอนุรักษ์ศิลปะกลองชัยมงคลภูมิปัญญาล้านนาให้คงอยู่ และยังคงมีบทบาทสำคัญเคียงคู่ไปกับเชียงใหม่สืบไป ศูนย์ศิลปะการแสดงจึงเป็นสถานที่สร้างศิลปะการแสดงในรูปแบบศิลปะร่วมสมัย โดยแฝงความรู้ความเข้าใจในการสื่อสารระหว่างศิลปินและผู้ชมงานศิลปะให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ดังเช่นกลองชัยมงคลที่ใช้ศิลปะ บทบาท พลังคุณค่า และหน้าที่ในการสื่อสารกับผู้คนในระดับมหากาฬ เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมล้านนาให้เป็นที่รู้จัก กึกก้องดังกังวานเช่นเดียวกับพลังของเสียงกลองชัยมงคลในอดีต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาศิลปะกลองชัยมงคลในด้านที่มาและคุณค่าความสำคัญ ภูมิปัญญาและพิธีกรรมการสร้างพลังศรัทธา ภูมิปัญญาและระเบียบในการตีกลอง
2. วิเคราะห์และนำผลจากการศึกษามาออกแบบภายในศูนย์ศิลปะการแสดง

วิธีการศึกษา

1. แนวทางและวิธีการศึกษา

แนวทางเชิงคุณภาพ (Qualitative approach): ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ที่เน้นประเด็นเรื่อง ศิลปะกลองชัยมงคลจากผู้เชี่ยวชาญในด้านกลองชัยมงคลที่มีแบบแผน รวมไปถึงกลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่มีความสนใจในเรื่องของกลองชัยมงคล และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดศูนย์ศิลปะการแสดง ด้านต่างๆ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อใช้ในการออกแบบโครงการ

แนวทางเชิงปริมาณ (Quantitative approach): ผู้ศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม จากวัยรุ่นตอนกลาง อายุระหว่าง 15-18 ปี (กลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลาย) ที่มีความสนใจเกี่ยวกับศิลปะกลองชัยมงคล ซึ่งประกอบด้วยมาตรวัดตัวแปรหลักที่มีอยู่ในกรอบแนวคิดทุกตัว และเมื่อได้ข้อมูลมาแล้วจะนำไปวิเคราะห์ด้วย โปรแกรมสำเร็จรูป ในการหาค่าสถิติต่างๆ ทั้งสถิติเบื้องต้นและสถิติวิเคราะห์ โดยมีการทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability test) ของมาตรวัดของตัวแปรต่างๆ ก่อนนำไปใช้

2. ประชากรเป้าหมาย และการสุ่มตัวอย่างประชากร

ประชากรเป้าหมายของการศึกษาเชิงคุณภาพ การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกประชากรเป้าหมาย คือ (ก) กลุ่มวัยรุ่นตอนกลางที่มีอายุระหว่าง 15-18 ปี (กลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลาย) ที่มีความสนใจในศิลปะกลองชัยมงคล (ข) กลุ่มผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในศิลปะกลองชัยมงคล (ค) กลุ่มผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้จัดศูนย์ศิลปะการแสดง ในฝ่ายการเรียนรู้อุทยานศิลปวัฒนธรรม ฝ่ายจัดการแสดง ฝ่ายงานระบบ ฝ่ายซ่อมบำรุง ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

ประชากรเป้าหมายของการศึกษาเชิงปริมาณกลุ่มวัยรุ่นตอนกลาง อายุระหว่าง 15-18 ปี เป็นหน่วยวิเคราะห์ของการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีความสนใจเกี่ยวกับศิลปะกลองชัยมงคลโดยให้กลุ่มเป้าหมายตอบแบบสอบถาม จำนวน 200 ราย

3. การสุ่มตัวอย่าง

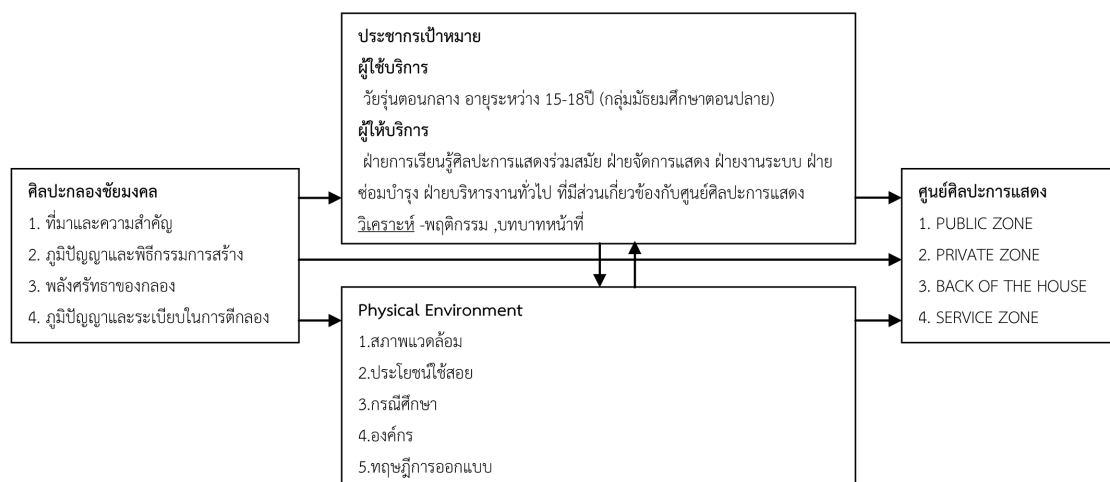
การศึกษาเชิงคุณภาพ การสุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาใช้เทคนิควิธีการแบบ บอลล์หิมะ (Snowball sampling) ใช้ในกรณีที่หน่วยที่จะศึกษายากต่อการเข้าถึง หรือไม่ทราบจำนวนของหน่วยวิเคราะห์ที่ผู้ศึกษาสนใจจะศึกษา โดยจะทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเป้าหมายไปเรื่อยๆ จนกว่าข้อมูลที่ได้รับจะคงที่ ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

กลุ่มประชากรที่สุ่มตัวอย่างมาใช้ในการศึกษาค้างนี้คือ เริ่มจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถให้คำแนะนำในศิลปะกลองชัยมงคล โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกให้ครบทุกประเด็นที่ต้องการศึกษา และให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยแนะนำว่ามีใครบ้าง ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับที่มาและคุณค่า ภูมิปัญญาและศรัทธา รูปแบบการสร้างและวิธีการตีของศิลปะกลองชัยมงคล ผู้ศึกษาจึงเข้าไปสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ ซึ่งมีคุณสมบัติที่ผู้ศึกษาต้องการศึกษาให้ได้อีก 1 คน 2 คน 3 คน หรือมากกว่า หลังจากนั้นจึงขอให้คนที่ได้ถูกสัมภาษณ์ไปแล้ว ช่วยแนะนำคนมาเพิ่มอีกคนละ 1 คน 2 คน หรือ 3 คน จนได้จำนวนตัวอย่างมากพอ ในกระบวนการศึกษาผู้ศึกษาจะต้องเก็บข้อมูลจากบุคคลแรกให้ครบถ้วนตามที่ต้องการ แล้วจึงเก็บข้อมูลจากบุคคลชุดที่สองให้ครบถ้วน ทำเช่นนี้ไปทุกชุดจนครบตามที่ต้องการ (สุชาติ, 2546)

สำหรับข้อมูลที่บันทึกไว้ได้นั้น ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ประชากรสามกลุ่มคือ (1) กลุ่มวัยรุ่นตอนกลางที่มีอายุระหว่าง 15-18 ปี (กลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลาย) ที่มีความสนใจในศิลปะกลองชัยมงคลในหลายๆ ด้าน เช่น ที่มาและคุณค่า ภูมิปัญญาและศรัทธา รูปแบบการสร้างและวิธีการตี (2) กลุ่มผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในศิลปะกลองชัยมงคล (3) กลุ่มผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในด้านศูนย์ศิลปะการแสดง ในฝ่ายการเรียนรู้ดุริยางคศิลป์ล้านนา ฝ่ายจัดการแสดง ฝ่ายงานระบบ ฝ่ายซ่อมบำรุง ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

4. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ ได้กำหนดกรอบแนวความคิดของการศึกษาในการศึกษาเรื่องศิลปะกลองชัยมงคลสู่การออกแบบตกแต่งภายในศูนย์ศิลปะการแสดง โดยมีกรอบแนวความคิดหลักสำหรับการดำเนินการศึกษา ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวความคิดหลักสำหรับการดำเนินการศึกษา

ผล/สรุปผลการศึกษา

1. ที่มาและคุณค่าความสำคัญของกลองภูมิปัญญาล้านนา

พระนคร ปณฺญาวชิโร (2555) กล่าวว่า เนื้อหาของอมกสูตร ที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยดอกระดิ่งซึ่งกล่าวถึงการนำกัมพู (คิมพู) มาทำเป็นกลองที่มีพลาณภาพศักดิ์สิทธิ์โดยระบุชื่อ กลองชัยมงคล แล้วกล่าวเปรียบเทียบการประดับตกแต่งกลองชัยมงคลใบนี้ได้รับแนวคิดจากพระไตรปิฎก กล่าวคือ การนำกัมพูมาสร้างเป็นกลองที่มีพลาณภาพศักดิ์สิทธิ์ ชื่อ กลองชัยมงคล นี้ เป็นเนื้อหาที่ได้รับแนวคิดมาจาก สุวรรณกถากฎาตถก แล้วมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเนื้อหา ให้เป็นเรื่องราวที่สอดคล้องกับคติท้องถิ่นล้านนา กล่าวคือ ในสุวรรณกถากฎาตถกกล่าวถึง กลองที่ทำจากกัมพู โดยระบุชื่อกลองที่ทำจากกัมพูว่า กลองชัยมงคล หรือ กลองชัยมงคลซึ่งมีบทบาทในล้านนาคือเป็นอาณัติสัญญาณด้านราชการสงคราม การเมืองการปกครอง การเป็นอาณัติสัญญาณในกิจกรรมการสื่อสารในพิธีกรรม การบอกสัญญาณวันโกนวันพระ ตลอดจนการสร้างความรื่นเริงบันเทิงใจ เนื่องจากล้านนาในอดีต ยังไม่มีระบบการสื่อสาร และสิ่งให้ความบันเทิงที่ทันสมัย จึงอาศัยเสียงกลองเป็นสื่อในกิจกรรมดังกล่าว การที่กลองมีบทบาทต่อสังคม โดยเฉพาะการเป็นอาณัติสัญญาณด้านราชการ การเมืองการปกครอง ถือเป็นบทบาทสำคัญในยุคสมัยนั้น เนื่องจากผู้ปกครองและประชาชนจะสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ก็ต้องอาศัยอาณัติสัญญาณจากเสียงกลองเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีการกำหนดระเบียบเกี่ยวกับการตีกลอง เพื่อแจ้งเหตุในชุมชนให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย เช่น การประโคมในทำนองชนะศึกเป็นอาณัติสัญญาณแจ้งข่าวสารเหตุการณ์ทางสังคม ศักดิ์สงคราม ทำให้ผู้คนเกิดความตื่นตัว พร้อมรับสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น การประโคมในทำนองกลองอุ่นเมืองเป็นอาณัติสัญญาณเมื่อมีชัยชนะต่อข้าศึกศัตรูเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ทหาร และชาวเมือง หรือประโคมกันอย่างครึกครื้นในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาทำให้ผู้คนเกิดความศรัทธาและปิติยินดีในงานบุญประเพณีนั้นๆ เป็นต้น (มงคล, 2551)

2. ภูมิปัญญาและพิธีกรรมการสร้างกลองภูมิปัญญาล้านนา

ดิษฐ์ พียรรมย์ (2553) ได้พบว่าจากคติการสร้างกลองชัยมงคล หรือกลองชัย ซึ่งได้รับคติมาจากสุวรรณกถากฎาตถก ถือว่าเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น การสร้างกลองชัยมงคลของชาวล้านนาในอดีต จึงมีความพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งโดยจะสร้างให้ถูกต้องตามพิธีกรรม และสอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวล้านนา เพราะถือว่า เป็นกลองศักดิ์สิทธิ์นำมาซึ่งชัยชนะและความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง เอกสารโบราณจารด้วยอักษรล้านนาเรื่องลักษณะกลองหลวงของวัดป่าตาล ตำบลบวกค้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่เป็นตำราการสร้างกลองในวัฒนธรรมล้านนา อีกตำราหนึ่ง จารโดยพระสงฆ์วัดป่าตาล 6 รูปฯ ละ 1 ใบ เมื่อ จ.ศ. 1285 ตรงกับ พ.ศ. 2466 กล่าวถึงการสร้างกลองชัย ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมและขั้นตอนต่างๆ ในเบื้องต้น ส่วนตอนสุดท้ายของตำรา ยังกล่าวถึงพิธีการนำกลองเข้าประดิษฐานที่วัดด้วย ซึ่งต่อมา กลองชัยก็พัฒนาการเป็นกลองบูชาดังปรากฏตามวัดต่างๆ ในปัจจุบัน

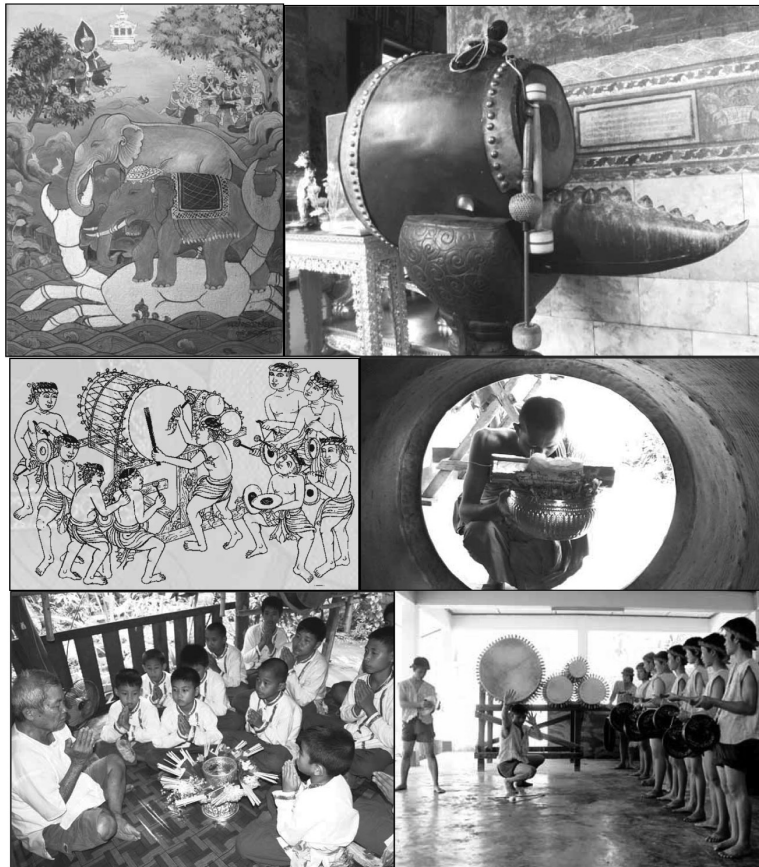
3. พลังศรัทธาในตัวกลองภูมิปัญญาล้านนา

พระนคร ปณฺญาวชิโร (2555) กล่าวว่า การจะศึกษาเล่าเรียนศิลปะการตีกลองชัยมงคลได้สำเร็จและสมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องทำพิธีไหว้ครูหรือเรียกอีกอย่างว่า พิธีขึ้นขันไหว้ครู เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ศึกษาเล่าเรียนการตีกลองชัยมงคลนั้น ถือเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์และสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ผู้ที่จะศึกษาเล่าเรียนศิลปะการตีกลองชัยมงคลได้สำเร็จและสมบูรณ์นั้น จะต้องทำพิธีไหว้ครูฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์หรือ “พ่อครู” เสียก่อน ศิลปวิทยาล้านนาทุกแขนงย่อมมีครูเป็นผู้คิดค้น สืบทอด และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน จนไม่อาจสืบค้นได้ว่า ใครเป็นผู้คิดค้นคนแรก ใครเป็นผู้สืบทอดบ้าง ดังนั้น ครู จึงประกอบด้วย “ครูเค้า ครูเถ้า ครูปลาย ครูตาย และครูยัง” บรรดาครูเหล่านี้ถือเป็นครูต้นแบบที่สมบูรณ์ บรรดาศิษย์จะเคารพนับถือและยึดถือเป็นแบบอย่าง เมื่อทำพิธีไหว้ครูแล้วบรรดาศิษย์

จะเรียกครูว่า “พ่อครู” หรือ “แม่ครู” เนื่องจากพ่อครูแม่ครูแต่ละคน ต่างก็ประกอบด้วยภูมิรู้และภูมิธรรมตามแนวทางของแต่ละคน และมุ่งสั่งสอนศิษย์ทั้งศิลปวิทยาและปลูกฝังจิตวิญญาณตามคติทางพุทธศาสนาและคติท้องถิ่น ศิษย์จึงมีความเคารพศรัทธาต่อพ่อครูแม่ครูประดุจดังบิดามารดาของตน มักจะแสดงความกตัญญูต่อครูด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนดำรงตนให้เหมาะสม ช่วยการทำงานตามโอกาสต่างๆ ตลอดถึงการจัดพิธีรดน้ำดำหัวและพิธีไหว้ครูประจำปีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพ่อครูปัจจุบันยังได้ยึดถือประเพณีการไหว้ครูจากโบราณจารย์ซึ่งกำหนดให้ศิษย์ผู้ที่จะขอศึกษาศิลปะการตีกลองชัยมงคลจากพ่อครู จะต้องนำเครื่องสักการะประกอบด้วย ดอกบัว 9 ดอก หรือดอกไม้สีขาว ธูป (เทียนเล่ม) 9 ดอก เทียนไข (เทียนสีขาว) 5 เล่ม ใส่กรวย(สวຍ) หรือพาน พร้อมด้วยน้ำส้มป่อยนำไปขอบูชาครูและฝากตัวเป็นศิษย์กับพ่อครูในวันพฤหัสบดีเท่านั้น เพราะถือว่า วันนี้เป็นวันครูและเป็นวันสิริมงคล คัมภีร์มัสยาและภควาปุราณะ ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณอินเดียกล่าวว่า พระพฤหัสบดีเป็นเทพฤๅษีที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และมีความเสียสละเป็นเลิศ ได้รับการยกย่องให้เป็นครูหรืออาจารย์ของเหล่าเทพเจ้า เทวดาและสรรพวิทยาทั้งหลาย นอกจากนั้นยังมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า เป็นผู้นำเอาความดีของมนุษย์ไปถวายประกาศให้เป็นที่ปรากฏในสวรรค์ และยังคุ้มครองมนุษย์ให้พ้นจากความชั่วร้ายด้วย

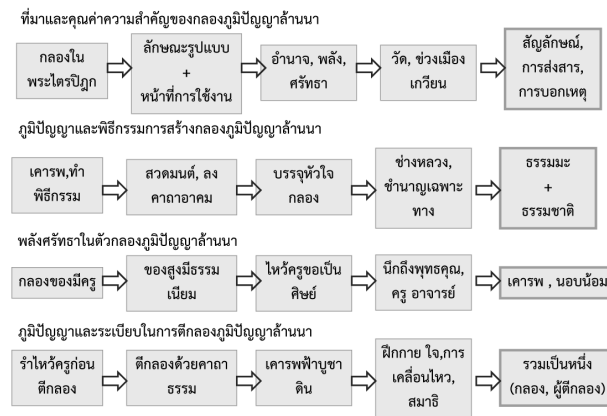
4. ภูมิปัญญาและระเบียบในการตีกลองชัยภูมิปัญญาล้านนา

พระนคร ปญญาวิโร (2555) กล่าวว่า การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับกลองชัย หรือ กลองชัยมงคล (กลองชัยมงคละ) ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในเอกสารเท่านั้น หากแต่ยังมีความเคลื่อนไหวอยู่ในชุมชน ทั้งปราชญ์ผู้ชำนาญ อนุชนที่รับการสืบทอดกิจกรรมการนำเสนอศิลปการตีกลองชัยมงคลตามสถานที่และโอกาสต่างๆ ตลอดจนถึงช่างหรือสาล่าสร้างกลอง ซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลที่มีความเคลื่อนไหว สามารถอ้างอิงเป็นเชิงอรรถที่มีชีวิต ที่ทำให้เราสามารถศึกษาเรียนรู้กับแหล่งข้อมูลเหล่านี้ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ซึ่งพ่อครูมานพ ยาระณะ (พ่อครูพัน) บ้านสันป่าข่อย ตำบลวัดเกตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง ประจำปี 2548 ถือเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปการตีกลองชัยมงคลในยุคปัจจุบัน โดยได้รับการสืบทอดองค์ความรู้มาจากพระมหาเถระครูบาเจ้ามหาวรรณ อดีตเจ้าอาวาสวัดแม่จ้อง (พ.ศ. 2435-2478) ตำบลตลาดใหญ่ อำเภอฝางดอยสะเก็ด มาตั้งแต่เด็ก ซึ่งศิลปวัฒนธรรมที่พ่อครูพันได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์นั้น มีลักษณะคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ดั้งเดิมทุกประการ อีกทั้งยังยึดถือตามจารีตประเพณีโบราณอย่างเคร่งครัด ไม่มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย สามารถอธิบายด้วยลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่อิงอยู่กับคติทางพุทธศาสนา และคติของท้องถิ่นได้อย่างแนบแน่น ในขณะที่ ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (2553) และสนั่น ธรรมธิ (2550) ได้ให้ความเห็นว่า การตีกลองชัยมงคล จัดเป็นศาสตร์และศิลป์แขนงหนึ่ง ของภูมิปัญญาดุริยางคศิลป์ล้านนา ที่ว่าเป็นศาสตร์นั้น เพราะมีหลักการทฤษฎี หรือกฎเกณฑ์เหมือนกับศาสตร์อื่นๆ ที่สามารถอธิบาย ฝึกฝนและถ่ายทอดให้แก่กันและกันได้ นอกจากนั้น ยังสามารถดัดแปลงเป็นชุดองค์ความรู้ได้อีกด้วย ส่วนที่ว่าเป็นศิลปนั้น เพราะเมื่อได้ศึกษาฝึกฝน และพัฒนาตนเอง ตามหลักเกณฑ์แล้ว จะทำให้เกิดความชำนาญคล่องแคล่ว และสามารถประยุกต์ หรือดัดแปลงเพิ่มกลเม็ดเด็ดพรายลีลาท่าทางการตีกลอง ให้สวยงาม และไพเราะ ได้ตามความสามารถ และปฏิภาณไหวพริบของผู้ตี จนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะบุคคล

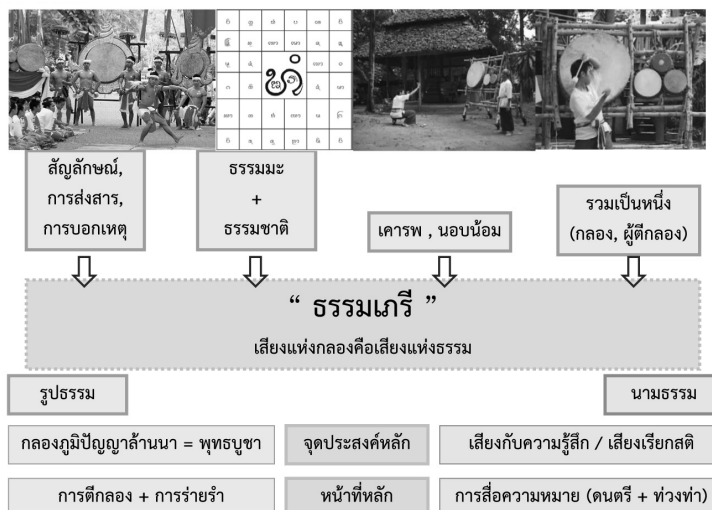
ภาพที่ 1 ภาพวาดจิตรกรรม เรื่องสุวรรณภิกก์ภูษาดก, ภาพกลองกำมปู หรือกลองนันทเกรี, การขึ้นขันตั้ง เพื่อบรรจุหัวใจกลอง, การประกอบพิธีขึ้นขันไหว้ครู และการรำไหว้ครูก่อนการตีกลองชัยมงคล
ที่มา: พระนคร ปณฺญาวชิโร. (2555). หน้า 3,51,154,181,199,205 กลองในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในล้านนา. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มรดกล้านนา.

จากการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศิลปะกลองชัยมงคลสามารถสรุปคำสั้นๆ ที่เป็นสาระสำคัญได้ในแต่ละประเด็นคือ ที่มาและคุณค่าความสำคัญของกลองชัยมงคลได้คำจำกัดความคือ การส่งสาร สัญลักษณ์ และการบอกเหตุ ภูมิปัญญาและพิธีกรรมการสร้างกลองชัยมงคลได้คำจำกัดความคือ ธรรมเนียม และ ธรรมเนียมปฏิบัติในวงกลองชัยมงคลได้คำจำกัดความคือ ความเคารพและความอบอุ่น ภูมิปัญญาและระเบียบในการตีกลองชัยมงคลได้คำจำกัดความคือ การรวมเป็นหนึ่ง ระหว่างกลองกับผู้ตีกลอง ซึ่งคำจำกัดความที่ได้นั้นเป็นใจความสำคัญที่สามารถนำมาเป็นหัวใจหลักหรือแก่นแท้ของข้อมูลทั้งหมดที่ได้ศึกษาและทำการศึกษา เพื่อทำการออกแบบตกแต่งภายในศูนย์ศิลปะการแสดงต่อไป

แผนภูมิที่ 2 แสดงสาระสำคัญในแต่ละประเด็นของการศึกษาศิลปะกลองชัยมงคล

จากคำจำกัดความในแต่ละประเด็นที่ได้คือ สัญลักษณ์-การสื่อสาร-การบอกเหตุ, ธรรมมะ + ธรรมชาติ, เคารพ-นอบน้อม และรวมเป็นหนึ่ง (กลอง+ผู้ตีกลอง) สามารถสรุปและเกิดความสัมพันธ์ในการสร้างคำสำคัญหรือหัวใจที่เป็นแก่นแท้ของศิลปะกลองชัยมงคลคือ “ธรรมเภา” (เสียงแห่งกลองคือเสียงแห่งธรรม) หมายถึง เสียงกลองที่ได้ยินนั้นอุปมาเปรียบเทียบกับได้ยินเสียงการแสดงธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เนื่องจากกลองชัยมงคลถือว่าเป็นเครื่องพุทธบูชาชนิดหนึ่งที่สามารถสร้างเสียงที่ทำให้เกิดความศรัทธา หรือสามารถเรียกสติสัมปชัญญะให้กับผู้ที่ได้ยินได้ ซึ่งกลองชัยมงคลนั้นมีหน้าที่หลักในการเป็นตัวกลางที่สื่อความหมายให้กับผู้ฟังโดยการสร้างเสียงที่เป็นทำนองรูปแบบต่างๆ ที่มีผลเกี่ยวกับการรับรู้ของคน เพื่อให้ผู้ฟังได้คล้อยตามและเข้าใจในการสื่อความหมายนั้นและสามารถบรรลุเป้าหมายในทางเดียวกันได้ ดังเช่นการเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทำให้ผู้ที่ได้ฟังเกิดการรู้ตัว เลื่อมใสศรัทธา และต้องการปฏิบัติตนตามที่ได้ฟังคำสอนนั้นอย่างเต็มใจ

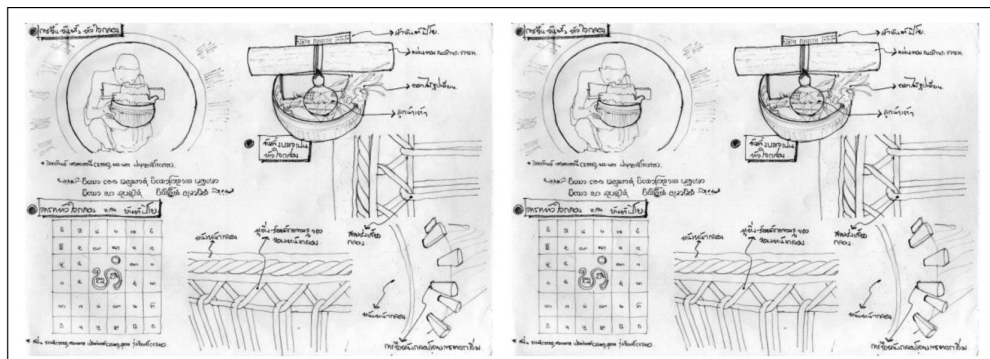

แผนภูมิที่ 3 แสดงคำสำคัญของการศึกษาศิลปะกลองชัยมงคล

จากคำสำคัญ ธรรมเกรี - เสียงแห่งกลองคือเสียงแห่งธรรม มีความสำคัญทางรูปธรรมคือ กลองชัยมงคล หมายถึง พุทธบูชา (พุทธ - รู้แจ้งเห็นจริง /บูชา - แสดงความเคารพ) เป็นการบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าอาจจะหมายถึงพระศาสดาของศาสนาพุทธก็ได้ หรือพระธรรมคำสั่งสอนที่มีในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นศาสดา” หรือ ผู้ที่จะมาเป็นศาสดาแทนพระองค์หลังท่านปรินิพพานแล้วก็คือพระธรรม การบูชาในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบูชา 2 รูปแบบ คือ อามิสบูชา (การบูชาด้วยสิ่งของ) และปฏิบัติบูชา (การบูชาด้วยการปฏิบัติตาม) ดังนั้นพุทธบูชา จะเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าก็ได้ หรือบูชาพระธรรมก็ได้ ด้วยสิ่งของหรือการปฏิบัติตามก็ได้ ซึ่งกลองชัยมงคลคือ เสียงสร้างศรัทธาหรือเสียงเรียกสติ และการตีกลองนั้นจะต้องมีการร่ายรำประกอบการตีกลองเพื่อสื่อความหมายที่เป็นสิริมงคล ส่วนความสำคัญทางนามธรรมคือ กลองชัยมงคลมีจุดประสงค์หลักคือเสียงกับความรู้สึก เสียงเรียกสติ และมีหน้าที่หลักคือ การสื่อความหมาย (ท่วงท่า/ลีลา + ดนตรี)

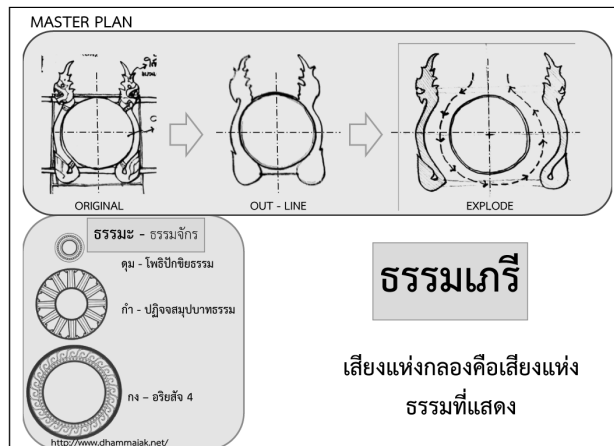
จากหน้าที่หลักคือการสื่อความหมาย (ท่วงท่า/ลีลา+ดนตรี) พบว่าองค์ประกอบย่อยของกลองชัยมงคลและองค์ประกอบของเสียงดนตรีนั้นมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการให้เสียงรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะของเสียงที่จัดเรียงเป็นระเบียบ มีแบบแผนโครงสร้างที่ชัดเจน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ สุนทรีย์ การศึกษา และการบำบัดจิตใจ ซึ่งถือว่ากลองชัยมงคลเป็นศิลปะว่าด้วยเรื่องรูปลักษณ์ ลีลา ทำนอง คุณภาพของเสียง ความกลมกลืนที่สอดประสานอย่างลงตัว

จากรายละเอียดและประเด็นคำสำคัญที่ได้ สามารถนำไปใช้ในการออกแบบศูนย์ศิลปะการแสดงตั้งแต่การกำหนดพันธกิจของโครงการ ออกแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในโครงการ ออกแบบพื้นที่ใช้สอย ออกแบบผังโครงการ ตลอดจนการออกแบบตกแต่งภายใน หลังจากนั้นจึงนำประเด็นและคำสำคัญของศิลปะกลองชัยมงคลมาคลี่คลาย เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบ ทั้งเรื่องการวางผังโครงการ รูปแบบอาคาร และการออกแบบตกแต่งภายในศูนย์ศิลปะการแสดง โดยมีรายละเอียดดังนี้

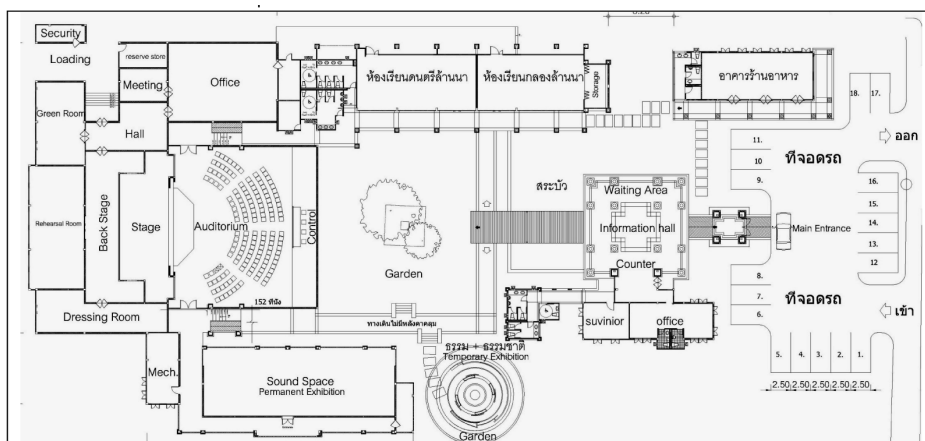
ภาพที่ 2 แสดงภาพลายเส้นที่ได้จากคำสำคัญของศิลปะกลองชัยมงคล

1. การวางผังโครงการ ได้นำเอาคำสำคัญคือธรรมเกรีเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบ โดยใช้ “ธรรมะ” ในการแบ่งลำดับความสำคัญของหน้าที่ภายในโครงการ และใช้ “เกรี” ในการออกแบบรูปลักษณะการจัดวางพื้นที่ภายในโครงการ ตลอดจนการออกแบบลักษณะของตัวอาคารภายในโครงการ

ภาพที่ 3 แสดงแนวความคิดในการวางผังอาคาร

2. การวางผังพื้นที่ภายใน ได้นำเอาแนวความคิดและลักษณะของ “ธรรมะ-ธรรมจักร” มาใช้ในการออกแบบโดยเปิดพื้นที่โล่งส่วนกลางเพื่อใช้เป็นพื้นที่จุดศูนย์รวมของโครงการ เปรียบเสมือนส่วนคัมของธรรมจักร คือ โพธิปักขธรรมที่ถือเป็นจุดศูนย์รวมของศาสนา ในเชิงการออกแบบจุดศูนย์รวมของโครงการคือพื้นที่ที่กลุ่มผู้ใช้บริการ คือ กลุ่มวัยรุ่นตอนกลาง อายุระหว่าง 15-18 ปี (กลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลาย) ต้องการมากที่สุดเพื่อเป็นพื้นที่กิจกรรม อเนกประสงค์ที่มากกว่าการมาเรียนและศึกษาอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ที่ยืดหยุ่นไว้วางใจของผู้ใช้บริการทุกๆ คน ส่วนต่อมาคือการสร้างทางสัญจรโดยรอบพื้นที่ที่เป็นจุดศูนย์รวมและจ่ายไปยังพื้นที่บริการส่วนต่างๆ เพื่อสร้างความหมุนเวียนให้กับพื้นที่ภายใน เปรียบเสมือนส่วนก้าของธรรมจักร (ปฏิจสงฆปาพร) คือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้นหมุนเวียนไปตามวัฏฏะ และส่วนสุดท้ายเป็นพื้นที่ให้บริการของโครงการที่ล้อมรอบส่วนศูนย์กลางของโครงการ ซึ่งเป็นส่วนสาระสำคัญของโครงการที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ โดยเปรียบเสมือนส่วนคัมของธรรมจักร (อริยสัจ 4) คือ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ ซึ่งเป็นสาระสำคัญหรือสัจธรรมของพุทธศาสนา

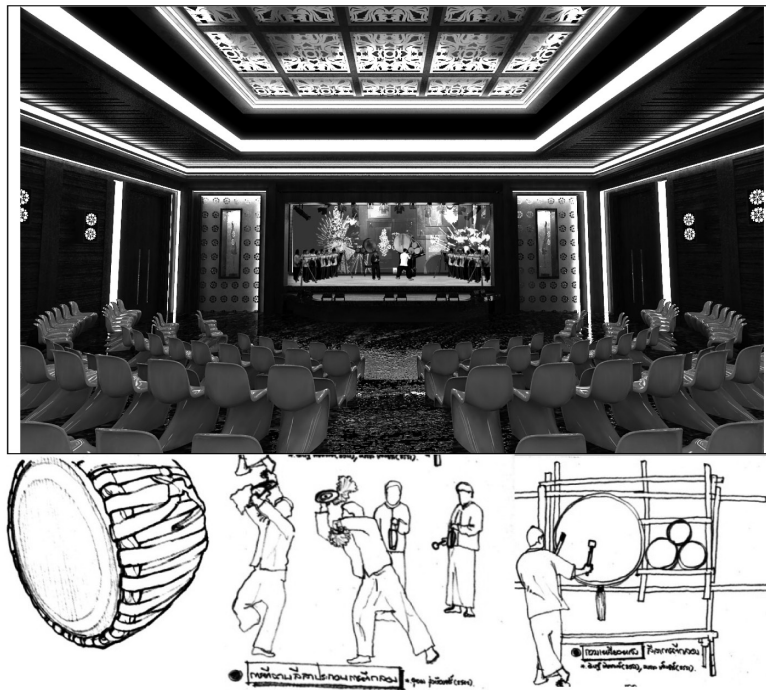
ภาพที่ 4 แสดงผังพื้นที่ภายในโครงการศูนย์ศิลปะการแสดง

3. พื้นที่ส่วนโถงติดต่อสอบถามส่วนหน้า ใช้ประเด็นเรื่องความเคารพ-นอบน้อมในการออกแบบ จำลองบรรยากาศในเรื่องพิธีนำกลองถวายให้กับวัด โดยเปรียบเปรยพื้นที่ติดต่อสอบถามคือบริเวณประตูหน้าวัด เป็นส่วนต้อนรับขบวนกลองที่จะนำถวายให้กับวัด เช่นเดียวกับส่วนติดต่อสอบถามที่เป็นพื้นที่ต้อนรับส่วนแรกก่อนที่จะเข้าไปในพื้นที่บริการส่วนต่างๆ และพื้นที่นั่งพักคอยคือบริเวณส่วนหน้าทางเข้าวัด เป็นส่วนขบวนกลองที่มีการประดับตกแต่งขบวนด้วยเครื่องพุทธรูปต่างๆ เช่น ชันดอก ไม้หอม เครื่องเงิน เครื่องเงิน อูบคำ ตุ้งและธงสีต่างๆ ซึ่งพร้อมที่จะสวดคำถวายกลองเพื่อนำถวายแก่วัด พื้นที่พักคอยจึงนำเอาความสนุกสนานปิติยินดี และสีสันของการถวายกลองมาใช้ในการออกแบบ และสร้างจุดนำสายตาในพื้นที่ส่วนกลางเป็นเครื่องพุทธรูปตามแบบของล้านนา

ภาพที่ 5 แสดงทัศนียภาพภายในส่วนโถงติดต่อสอบถามโครงการศูนย์ศิลปะการแสดง

4. ส่วนการแสดงดุริยางคศิลป์ล้านนา ใช้ประเด็นเรื่อง “รวมเป็นหนึ่ง” ในการออกแบบ โดยใช้เอกลักษณ์ของกลองชัยมงคลที่เปรียบเสมือนจุดศูนย์กลางที่ให้ผู้คนมารวมตัวกันเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน และเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ส่วนเวทีแสดงและพื้นที่ส่วนนั่งชมเข้าด้วยกัน ด้วยลักษณะของกลองที่สร้างจากวัสดุต่างชนิดกันแต่นำมาสานเชื่อมโยงกันจนทำให้เกิดกลองที่มีพลังขึ้น และใช้ไฟซ่อนผนังด้านข้างในการตกแต่งและส่วนฉากหลังเวทีได้ใช้งานระบบจอ LED เพื่อสร้างความน่าสนใจและบรรยากาศที่ปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาในการแสดง

ภาพที่ 6 แสดงทัศนียภาพภายในส่วนการแสดงโครงการศูนย์ศิลปะการแสดง

อภิปรายผล

1. การศึกษา และวิเคราะห์ถึงการประยุกต์ใช้ศิลปะกลองชัยมงคลสู่การออกแบบภายในศูนย์ศิลปะการแสดง ได้ สามารถเกิดการประสมประสานแนวคิดในแบบรูปธรรมและในแบบนามธรรม จนเกิดงานออกแบบตกแต่งภายในในรูปแบบใหม่ได้อย่างลงตัวและเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. เชิงวิชาการ

1.1 ธรรมเนียม เป็นคำสำคัญ ของตัวแปรอิสระต้องบ่งบอกได้ถึงลักษณะ คุณสมบัติให้ชัดเจนว่าเป็นอย่างไร ในรูปแบบของนามธรรม และรูปธรรม ซึ่งการออกแบบทั้งหมดต้องสอดคล้องกับคำสำคัญ ต้องอธิบายให้ชัดเจน เพราะส่งผลสู่การออกแบบว่าได้อย่างไร และเอามาออกแบบอย่างไร ฉะนั้นต้องนำคำสำคัญ มาใช้ให้ถูกต้องให้เชื่อมโยงสอดคล้องกันยิ่งขึ้น

2. เชิงนโยบาย

2.1 การออกแบบภายในศูนย์ศิลปะการแสดงนั้นควรลดทอนรายละเอียดให้น้อยลงโดยเลือกใช้เฉพาะแก่นแท้ของคำสำคัญเพื่อสร้างจุดเด่นให้กับงานมากขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงปัญหา อุปสรรค และผลลัพธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับรูปแบบของศิลปะกลองชัยมงคล เช่น ด้านความยากง่ายในการปรับเปลี่ยนรูปแบบของศิลปะกลองชัยมงคลมาใช้ในการออกแบบ หรือ ประสิทธิภาพจากการออกแบบตกแต่งภายในเพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. 2553. **องค์ความรู้กลองชัยมงคล**. เชียงใหม่ : โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.
- ดิษฐ์ พียรรมย์. 2553. **องค์ความรู้ศิลปปิ่นแห่งชาติ นายมานพ ยาระณะ**. เชียงใหม่: งานวิจัยสำนักงานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ 2553.
- ปรีศนา พงษ์ทศศิริกุล. 2553. **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระนคร ปณฺญาวชิโร. 2555. **กลองสะบัดชัย ศิลปะการแสดงล้านนา**. เชียงใหม่: แม็กซ์พรีนติ้ง (มรดกล้านนา).
- พระนคร ปณฺญาวชิโร. 2555. **กลองในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในล้านนา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มรดกล้านนา.
- มงคล เสียงซารี. 2551. **กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงกลองไชยมงคล กรณีศึกษา พ่อครูมานพ ยาระณะ**. วิทยาลัยนาฏศิลปเชียงใหม่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2549. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย เล่ม 2 วัยรุ่น - วัยสูงอายุ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สงวน โชติสุขรัตน์. 2515. **ประชุมตำนานพื้นบ้านลานนาไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- สนั่น ธรรมธิ. 2550. **นาฏดุริการล้านนา**. เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2550. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.

